

Ehdotus kansalliseksi vieraslajistrategiaksi

TIIVISTELMÄ

Ehdotus strategiaksi valmisteltiin työryhmän ja asiantuntijoiden yhteistyönä. Työhön osallistui yhteensä yli sata asiantuntijaa.

Ihminen on tuonut maahan vieraslajeja hyötymistarkoituksessa tai vahingossa. Tarkoituksellisesti tuodaan erityisesti hyöty- ja koristekasveja, kalalajeja vesiviljelyyn sekä riistalajeja metsästystä ja tarhausta varten. Lisäksi tuodaan lemmikkieläimiksi kaloja, matelijoita, lintuja, nisäkkäitä ja selkärangattomia eläimiä.

Tahattomasti liikennevälineiden, raaka-aineiden ja materiaalien sekä välineistön mukana kulkeutuvien vieraslajien siirtyminen alueelta toiselle on yleistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Vieraslajeja voi kulkeutua esimerkiksi materiaalin, kuten käsittelemättömän raakapuutavaran tai puupakkauksien mukana, tai laivojen painolastivesissä tai runkoon kiinnittyneenä. Tahattomasti maahan saapuu vieraslajeja erityisesti siemeninä, munina (selkärangattomia lajeja), tauteina, loisina tai muiden lajien mukana. Viime vuosina on vieraslajien tahattoman tuonnin määrä lisääntynyt tahalliseen luontoon vapauttamiseen verrattuna. Kaikki Itämeren vieraslajit ovat saapuneet tahattomasti.

Kansallisen vieraslajistrategian tavoitteena on ehkäistä haitallisten vieraslajien aiheuttamat haitat ja riskit Suomen luonnolle, luonnonvarojen kestäväälle hyödyntämiselle, elinkeinoille sekä yhteiskunnan ja ihmisten hyvinvoinnille ja toiminnalle. Strategiassa esitetyt toimet kohdistuvat haitallisiin vieraslajeihin, jotka ovat ihmisen tahallisesti tai tahattomasti Suomeen luontoon levittämiä, ja jotka leviävät hallitsemattomasti ja levitessään aiheuttavat haittaa. Strategia pyrkii estämään uusien haitallisten ja hallitsemattomasti leviävien vieraslajien saapuminen maahan.

Haitalliset vieraslajit

Kaikkien vieraslajien joukosta tunnistettiin Suomen haitalliset ja tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit. Jaottelu kuvaa tilannetta vuoden 2011 alussa, mutta vieraslajien tilanne voi muuttua nopeastikin, erityisesti jos mitään rajoittamistoimenpiteitä ei ole.

Työryhmä tunnisti 157 haitallista Suomessa esiintyvää vieraslajia, jotka aiheuttavat selkeästi todennettavia välittömiä tai välillisiä haittavaikutuksia. Haitallisista vieraslajeista merkittävin osa, yli 100 lajia, on maa- ja metsätalouden vieraslajeja. Osa näistä lajeista voi uhata myös alkuperäistä luontoa. Muiden ryhmien haitallisista vieraslajeista 5 lajia esiintyy Suomen aluevesillä Itämeressä, 5 sisävesistöissä, 6 lajia on vieraita maaselkärankaisia, 24 kuuluu maaympäristöjen vieraskasveihin ja 9 lajia vieraisiin sisätuholaisiin.

Lisäksi tunnistettiin 128 tarkkailtavaa tai paikallisesti haitallista vieraslajia, jotka voivat aiheuttaa välitöntä tai välillistä haittaa. Noin kolmannes niistä kuuluu maa- ja metsätalouden vieraslajeihin. Näihin tarkkailtaviksi tai paikallisesti haitallisiksi luokiteltuihin vieraslajeihin kuuluu sekä Suomessa jo esiintyviä että Suomen rajojen ulkopuolella haitalliseksi todettuja lajeja. Suurin osa tarkkailtavista tai paikallisesti haitallisista vieraslajeista esiintyy jo Suomessa.

Omaksi ryhmäkseen työryhmä on erottanut erityisen haitalliset vieraslajit. Näitä ovat vaaralliset kasvintuhoojat (karanteenilajit) (37 kpl), joiden tuonti ja levittäminen on kielletty direktiivillä kaikissa EU:n jäsenmaissa. Lisäksi erityisen haitallisiksi vieraslajeiksi Suomessa on nimetty jättiputket, kurtturuusu, rapurutto, espanjansiruetana ja minkki. Näiden lajien

kohdalla tulee ryhtyä viipymättä tehokkaisiin toimenpiteisiin niiden poistamiseksi tai ainakin leviämisen estämiseksi ja haittojen vähentämiseksi.

Luetteloita vieraslajeista muutetaan uuden tiedon karttuessa.

Työryhmän esitykset

Vieraslajien aiheuttamien haittojen vähentäminen vaatii toimijoiden välistä vastuunjakoa sekä useita erilaisia toimenpiteitä. Ehdotuksessa kansalliseksi vieraslajistrategiaksi esitetään 16 erilaista toimenpidekokonaisuutta. Niistä 12 koskee kaikkia haitallisia vieraslajeja ja 4 on kohdennettu eri vieraslajiryhmiin.

Strategia tähtää siihen, että Suomessa olevien ja Suomeen mahdollisesti saapuvien vieraslajien aiheuttama riski on minimoitu, ja että Suomessa esiintyvät vieraslajit ja niiden aiheuttamat haitat tunnistetaan ja torjuntatoimet toteutetaan kattavasti. Strategian tavoitteena on, että Suomeen luodaan vuoteen 2020 mennessä järjestelmä, jonka avulla hallitaan vieraslajien aiheuttamat ongelmat ja estetään haitallisten vieraslajien saapuminen maahan.

Keskeisellä sijalla vieraslajien aiheuttamien haittojen torjumisessa on kansalaisten tietoisuuden lisääminen haitallisista vieraslajeista ja niiden torjuntakeinoista. Toimijoiden yhteistyönä käynnistetään vieraslajeja koskeva viestintä ja koulutus. Lisäksi kannustetaan vapaaehtoisiiin kansalaistoimiin haitallisten vieraslajien torjunnassa.

Vaikka vieraslajien aiheuttamien haittojen vähentämiseen soveltuvia säännöksiä on, vieraslajeja koskeva lainsäädäntö on puutteellinen. Siksi strategiaehdotuksessa esitetään lainsäädännön täydentämistä joko nykyisäädöksiä päivittämällä tai uudella vieraslajilailla. Strategiassa tuodaan esiin lainsäädännön ongelmakohtina erityisesti haitallisten vieraslajien kontrolloimattomuus, viranomaisvastuiden osittainen puuttuminen, viranomaisten valtuuksien puuttuminen haitallisten vieraslajien hävittämisessä sekä haitallisten vieraslajien esiintymistä koskevan ilmoitusvelvollisuuden puuttuminen. Lisäksi lainsäädäntö on puutteellista vieraslajien myynnissä, kaupaksi tarjoamisessa tai levittämisen sääntelyssä, kestävän käytön periaatteista poikkeamisessa haitallisten vieraslajien vähentämisessä, kalaja rapuistutusten ilmoitusvelvollisuudessa sekä pölyttäjäpistiäisten tuonnin ja käytön sääntelyssä.

Työryhmä esittää vieraslajilautakunnan perustamista. Lautakunnan tehtäviin kuuluu muun muassa vieraslajeja koskevien toimenpiteiden seuranta ja koordinointi, toimiminen viranomaisten tukena sekä koordinoititehtävät EU:n suuntaan.

Suomessa on eri organisaatioilla omiin tarpeisiinsa tiedonkeruunenttelyjä lajihavainnoista, mutta ne eivät palvele sellaisinaan vieraslajikysymyksiä koskevia tarpeita. Vieraslajeja koskevan tiedon kokoamiseksi, levittämiseksi ja hyödyntämiseksi työryhmä ehdottaa vieraslajiportaalin perustamista. Toimivan varhaisvaroitussjärjestelmän ja vieraslajien seurannan järjestäminen on ratkaiseva edellytys vieraslajien tuloksekkaalle torjunnalle.

Seuranta- ja tutkimustiedon hyödyntämiseksi ja sen kanavoimiseksi lainsäädäntöön, valvontaan ja tiedottamiseen tarvitaan toimiva riskinarviointijärjestelmä. Tavoitteena on parantaa valmiuksia arvioida vieraslajien aiheuttamaa riskiä ja toteuttaa riskinhallintatoimenpiteitä nopeallakin aikataululla. Työryhmä ehdottaa kansallisen vieraslajeja koskevan riskinarviointijärjestelmän luomista.

Työryhmä ehdottaa, että vieraslajitutkimusta lisätään ja tutkimusta suunnataan palvelemaan riskinarviointia ja riskienhallintaa.

Lainsäädännön täydentämisellä ja riittäväillä voimavaroilla luodaan edellytykset estää vieraslajien maahantulo ja käynnistää maahan päässeiden vieraslajien nopeat torjuntatoimet. Työryhmä ehdottaa uusien rahoitusmekanismien selvittämistä vieraslajien torjumiseksi ja aiheuttaja maksaa -periaatteen toteuttamiseksi.

Suomen tulee varmistaa, ettei sen kautta leviä haitallisia vieraslajeja rajojen yli. Suomen tulee toimia kansainvälisesti vieraslajien aiheuttamien haittojen torjumiseksi.

Strategiaehdotus sisältää tavoitteen hävittää jättiputket kokonaan Suomesta seuraavan 10–20 vuoden aikana. Jättiputkien hävittämishankkeen on tarkoitus toimia myös pilottihankkeena ja mallina muiden lajien vastaavaan torjuntatoimintaan.

Kansalaisilla on tärkeä rooli vieraslajiongelman hallinnassa. Vastuullisella lemmikkien pidolla ja esimerkiksi puutarhajätteiden asianmukaisella käsittelyllä voidaan ehkäistä vieraslajien leviämistä. Kansalaisten ja järjestöjen merkitys vieraslajien torjuntatalkoissa on suuri ja siihen tulee edelleen kannustaa.

Vieraslajien aiheuttama uhka

Maailmanlaajuisesti vieraslajit ovat toiseksi suurin uhkatekijä luonnon monimuotoisuudelle, kun elinympäristöjen häviäminen ja pirstoutuminen on arvioiden mukaan uhkatekijöistä suurin. Myös Suomessa vieraslajit ovat uhka luonnolle. Kansallisen lajien uhanalaisuutta koskevan selvityksen perusteella vieraslajit ovat vaikuttaneet lajien uhanalaisuuteen maassamme. Tunnetaan myös useita tapauksia, joissa ekosysteemien rakenne ja toiminta on muuttunut voimakkaasti vieraslajin leviämisen takia.

Vieraslajeilla on myös taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia vaikutuksia. Vuonna 2001 arvioitiin, että vieraslajien aiheuttamat maailmanlaajuiset kustannukset (mukaan lukien vieraslajien aiheuttamat haitat ja vahingot, vahinkojen korvaaminen ja torjuntatoimien kustannukset) ovat vuosittain suuremmat kuin 1 400 miljardia Yhdysvaltain dollaria (1 054 miljardia euroa), mikä vastaa nykyään (2010) noin 2–3 % maailman bruttokansantuotteesta. Euroopassa vieraslajien aiheuttamien kustannusten on arvioitu olevan vähintään 12,5 miljardia euroa vuosittain, ellei niitä torjuta tai rajoiteta. Suurin osa (noin 80–90 %) näistä arvioiduista kustannuksista on seurausta vieraslajien aiheuttamista haitoista, vahingoista ja niiden korvaamisesta, mukaan lukien muun muassa vahingot maa-, metsä- ja kalataloudelle, vauriot infrastruktuurille ja haitat ihmisen terveydelle.

Myös Suomessa haitallisten vieraslajien tiedetään aiheuttavan merkittäviä laadullisia ja määrällisiä tuotannon (sato ja saalis) menetyksiä sekä kustannuksia liittyen erilaisiin vieraslajien aiheuttamiin vahinkoihin ja vahinkojen korjaamiseen. Yksi merkittävimpiä Suomessa toteutuneista vieraslajin aiheuttamista haitoista on jokirapusaaliin romahdus amerikkalaista alkuperää olevan rapuruton seurauksena. Sen aiheuttamat menetykset olivat lähes koko 1900-luvun ajan nykyisillä tuottajahinnoilla suuruusluokkaa 10 miljoonaa euroa vuodessa.

Jatkuvia vieraslajien torjuntaan liittyviä kustannuksia Suomessa aiheuttavat muun muassa vieraslajeihin liittyvät kasvin- ja eläintarkastukset, haitallisten vieraslajien, kuten jättiputkien, jättipalsamien ja kurturuusujen torjuntatoimet sekä Suomeen levinneiden pienpetojen pyynnistä aiheutuvat kustannukset. Pelkästään tuotantokasvien tautien ja tuhoilaisten torjunnan, hävittämisen ja valvonnan kustannukset nousevat Suomessa miljooniin euroihin vuodessa. Helsingin kaupunki käytti vuoden 2010 aikana noin 0,5 miljoonaa euroa villikanikannan rajoittamiseen ja haittojen torjuntaan. Työryhmä arvioi, että Suomessa käytetään vieraslajien hallintaan liittyviin toimenpiteisiin vähintään kymmeniä miljoonia euroa vuosittain. Kaiken kaikkiaan haitallisten vieraslajien aiheuttamat taloudelliset mene-

tykset ovat työryhmän arvion mukaan todennäköisesti Suomessa nykyisin kymmeniä tai jopa satoja miljoonia euroja vuodessa.

Varovaisuusperiaate on hyväksi katsottu lähestymistapa vieraslajeihin, koska niiden aiheuttamien vahinkojen korjaaminen jälkikäteen on kallista ja usein lähes mahdotonta. Toimimalla ennakoivasti haitta voidaan estää tai sitä voidaan merkittävästi rajoittaa.

Vieraslajiongelman puuttuminen – erityisesti ennaltaehkäisevin toimenpitein – on tärkeä investointi niin luonnon, yhteiskunnan kuin taloudenkin näkökulmasta. Kansallinen vieraslajistrategia muodostaa lähtökohdan pyrkimyksillä ehkäistä vieraslajien aiheuttamia uhkia ja haittoja. Vieraslajistrategiassa ehdotettujen toimien avulla voidaan pienentää kaikkein haitallisimpien vieraslajien leviämisen todennäköisyyttä Suomeen.

Ehdotus toimenpiteiden aikatauluksi

Tarkempi aikataulu yksittäisille toimenpiteille on esitetty toimenpide-ehdotuksissa kunkin toimenpiteen kohdalla.